

ZİYA OSMAN SABA'NIN ŞİİRLERİNDE ÇOCUKLUK ÖZLEMİ VE GEÇEN ZAMAN

Dr. Mustafa KIRCI

İnsanoğlunun dünyaya geldiği andan sonra tanımaya başladığı en keskin gerçek zamandır. Geçmiş, hal ve gelecek diye dilimlere ayrılan zaman, başlangıcı belli olmayan, sonunun ne olacağı bilinmeyen bir akıştır. Hatırlamayla maziye, varlığıyla hale, sezgisiyle gelecek zamana bağlı olan insanın ömrü de gelip geçmeye mahkûm olan sınırlı bir zaman dilimidir. Zaman sonsuzdur ama ömür kısa ve geçicidir. Denilebilir ki sonsuzluğu, akışı ve geçişi karşısında aciz kalınan zaman, insanlığın en büyük trajedisidir.

Zaman trajedisi karşısında insanoğlunun kalıcı olarak kabul ettiği tavır ise san'attır. Çünkü san'at ömüre göre daha uzun ve kalıcıdır. San'atın uzun hayatın kısalığı karşısında san'atkârlar hep sanata sığınmışlar, sanatla ebedî olma yolunu tutmuşlardır. Çünkü zamana karşı bir tavır olan sanat eserini yapan, ona sinen de zamandır.

Cumhuriyet sonrası Yedi Meş'ale topluluğuna mensup şairlerimizden olan Ziya Osman Saba, da zaman karşısında devamlılığı sanatta bulan şair ve yazarlarımızdan biridir. Ancak Ziya Osman Saba daha çok çocukluk hasreti ve hatıralarını işleyen bir geçmiş zaman şairi ve yazarıdır. Onun şiirlerinde en çok tekrar edilen mutlu çocukluk zamanları ve yaşanmış, mazi olmuş zamanlardır.

Ziya Osman, ikinci şiir kitabına «Geçen Zaman»¹ adını verir. «Geçen Zaman» şairin daha önce yazdığı bir şiirin adıdır. Bu kitabında şair, doğrudan veya dolayısıyla, zaman temasının işlenmiş olduğuna işaret eder.² Saba, bilerek ve kararlılıkla, geçen zamanı bütün eserlerinin ana malzemesi yapar. Çünkü Saba, geçmiş zamanlarının peşinde olan, onları eserlerine sindirerek ebedileştirmek isteyen bir şairdir.

1. Geçen Zaman, Şiirler, Varlık Yay. 1947.

2. Mustafa Baydar, «Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar», İst. 1960, s. 168.

Ziya Osman Saba için bilinen ve sahip olunan zaman «yaşanılmış geçen zaman»dır. «Geçen Zaman»'da topladığı bütün şiirleri «denilebilir ki şairin ruh duygularının tabahhurundan, yani tütsülenmesinden ibaret gibidir.³

Ziya Osman'ı mâzîye, hatıralarına götüren sebeplerden biri çocukluğuna duyduğu özlemdir. Şair annesiyle babasıyla, ilgi odağı olarak yaşadığı, dedesinin yalısında geçen mutlu çocukluk yıllarını devamlı özler. O, mutlu çocukluk dünyasının kayboluşunu bir türlü unutamaz. «Bir Kapı» adlı şiirde geçmişî özler. Geçmişte kalan hatıralarının sandık sandık dizili olduğunu görür gibi olur. Orada her şey tanıdaktır, böyle bir ortamda içine yavaş yavaş bir serinlik yayılır ve;

«Sedef düğmelerini bir bir ilikleyerek,
Bir annenin elleri tenine giydirecek,
Naftalin koakn beyaz ve serin bir gecelik.»

mısralarıyla annesini hatırlar. Canı her sıkıldığında çocukluğuna sığınır, çocuk olmak ister. Doğduğu evin penceresinden dadişıyla, gene bahçeye sicim gibi yağan yağmuru seyretmeyi, adının kulağına fısıldanmasını hayâl eder:

— «Artık dönebilseydim geriye adım adım,
Benim işte kalmamış önümde bir sevincim.»

diyerek geleceğe ümitle yüyüyeceğine adım adım evvelki günler, geçen aylar ve yıllarla doğduğu eve kadar gidip o evin taşlığında sevinçle ağlayıp gülmek dileğinde bulunur. En büyük isteğini ise;

«Son günümde olsaydım ufak, o kadar ufak
Ki yavaşça en tatlı bir masala dalarak
Ve bir anne dizinde büsbütün uyusaydım.»

şeklinde ifade eder.⁴

Saba'nın şiirlerinde en yoğun temalardan biri çocukluğa özlemdir. Elin-den zamansız alınan çocukluk mutluluğunu düşündükçe, şair, hayatına ait her şeyini kaybetmiş bir insan psikolojisine girer. Çocukluğunu «uzakta kalan bahçeler, sabahları ve geceleriyle gelmez günler» olarak belirten şaire göre, çocukluğu «gözünde tüten bir memleket»tir. Şair bu memleketin sonsuz hasretini duyar ve ona kavuşamayacağını bilmenin sonsuz kederi içine düşer. Çünkü çocukluğu onun «her bir şeyi»dir. Ama ne yazık ki «o çocukluk bir çekmeceye unutulmuş, senelerce rengi solmuş bri tek resim»den başka bir şey değildir.⁵

3. A. Şinasi Hisar, «Z. O. Saba'nın Ölümü», Türk Yurdu, nr. 265, Şubat 1957, s. 623.

4. «Yağmurlu Bir Günde», G.Z., s. 63.

5. Saba, «Çocukluğum», G.Z., s. 15.

Çocukluk, özellikle anneye duyulan özlem, akılla ölümü kabul etme sürecinde, daha da şiddetlenir: «Hatıra, o günler, ağlayarak aranan o çocukluk günleri, aradan mevsimler geçtiği, halde unutulmayan anne, özellikle geceleri aranan, özlenen anne dizi.» Mezarı boşaldığı, toprak dolduğu halde bir türlü kabullenilemeyen annenin ölümü en büyük ızdırap kaynağıdır. Çünkü her yerde hakim olan yokluktur, ama istekler yine devam eder:

«Ne oldun bilinmez, geçmez seneler,
Onu, bana verin onu geceler!
Açılсан ey kapı, yıkılсан duvar!»⁶

Sınırlı bir şekilde isyana giden bu tavır, zamanla acıma ve ağlamayla da olsa, yumuşar. Çocukluk hatıraları tatlı tatlı hatırlanır. «Bahçedeki çamlar, bütün gün gölgesinde oynanan dost badem, dallardan iniveren ılık akşam atmosferinde, işinden dönen baba ve babayı camda bekleyen anne» gözler önüne gelir. Ama zamanla geçmişte kalmış zannedilen mutlulukların yaşanıp yaşanmadığından bile şüpheye düşülür gibi olur:

«Ah, bütün sevdiğilerim, bütün kaybettiklerim!
Neyi arayım, yerde kurt, göklerde yıldız mı?
Babam, annem, evimiz, bahçem, çitlenbiklerim,
Sizler, rüya mıydınız, sizler yaşadınız mı?»⁷

Saba'daki çocukluğa özlem duygusu birer duygu ve hatıra itirafları sayılabilir. O, her saniyesinde bir çocukluk mazisini duyar. Bu derin tarzda duyduğu çocukluk özlemi şairin tatlı zamanlarının muhiti ve iklimidir. Hergün çocukluğunun ışık dolu günlerini özleyen Saba, neredeyse çocukluğunu geçmişte tekrar tekrar yaşar. «Onu büyük babası hep kucağına alır, karyolasının başına dadısı masal söyler.» Yıllar geçse de onun hisleri çocuksudur ve o çocukluktan hiç ayrılmak istemez:

«Az yanımda çocukluğum...
Temiz yüzlü, uysal çocukluğum.
.....
Güneş getir bir bayram sabahını!
Açılın açılın tekrar
Çocuk dizlerimdeki yaralar.»⁸

Abdülhak Şinasi Hisar'ın dediği gibi, Saba için «Çocukluk bir arzı mev'üddür.»⁹ Günün sıkıntı veren bir anından geçmiş çocukluk günlerine kaçar. «Hayatın sırtındaki pençesinden maziye götüren bir el sayesinde»

6. Saba, «Merhume», S.G., s. 69.

7. Saba, «Sizleri Görüyorum», G.Z., s. 2.

8. Saba, «Geçen Zaman», G.Z., s. 5.

kurtulur. Çocukluğunda, anneanesiyle seyrettiği camlardan görünen bahçıvan Şerif Ağa'nın diktığı ortancaları seyreder ve dışardaki yaz akşamının sükûnunu duyar gibi olur. Baba, anne ve ilk mutlu çocukluk günlerinin kayboluşunu kabul edip hayata ısınamayan, hayatta yerini yadırgayan Saba'nın şiirlerinde devamlı dönülen tavır bu çocukluk ve geçmişe özlem temasıdır. Ölümünden az önce yazdığı, düzeltmeye bile ömrü yetmediği «Ev» adlı hikâyesinde de aynı duygu yoğunluk kazanır.

Saba'nın şiirlerinin merkezi mutlu ve huzurlu geçen çocukluk hatıralarıdır. Onun için Saba ısrarla ve hatta isyanla çocukluğunu ister. Çocukluğu, içinin en büyük çatışması ve huzursuzluğu olan şair «çocukluk günlerini anmadan» edemez. «Dalda bülbülü, gökte beyaz bulutu olan, bahçesinde ılık, uzayan yaz zünleri olan o evin bembeyaz âlemlî kışları, annesi ve babası ile» bambaşkadır. O çocukluk günlerinin güneşi ve ayı da başkadır. Bu yüzden artık yaşamayı istemeyen şair döner ve Tanrısından «Ta çocukluğundan kalmış bir gün» ister.¹⁰

Saba'nın şiirlerinin çoğu, çocukluk çağının şiirleri ve çocukluk mazisi olmasının yanında, bu şiirlerin çoğu çocuksu hislerle kalmıştır. Şiirlerinde çocukluk hatıralarını bu kadar derinden duyan ve onların peşinde olan Saba'yı eskiden kalan her iz, eski resimler, o yaşanmış, mutlu kutsal hatıralara götürür. Zaten ısrarla bu çocukluk zaman ve hatıraları üzerinde duran Saba, bu bakışlarında hep bir acıma ve acınma tavrı içindedir. «Eski Resimler» şiiri bu acınma ve yakınmanın açık bir ifadesidir.

Cumhuriyet sonrası şairlerinin çoğu gerek siyasi, gerek sosyal ve gerekse ferdî sebeplerden çocukluklarını yaşayamamış kimselerdir. Hayatlarının çocukluk dönemlerini yaşayamadan olgunlaşmak zorunda kalan bu neslin gerek ferdî sebeplerden, gerekse çağın etkisi ve sert titizliği karşısında çocuksu tavrı seçmeleri söz konusudur. Cahit Sıtkı'nın çocukluğa özlemi dile getiren şiirleri, Orhan Veli'nin dünyayı çocuksu bir saflıkla seyretmesi ve şiirlerindeki çocukça tavır, hep geçmişte çocukluk yıllarına ait bir sapma ile izah edilebilir.

Saba'nın, hakkı iken elinden alınmış çocukluğunun bütün kainatını düşünmekten güne yetişememesi ve yerleşememesi söz konusudur. Hep geçmişin peşinde olmak, kendine acıyarak geçen zamanı düşünerek geleceği kuramama ve her an «yerini yadırgama» onun temel çatışmasını oluşturur. Zaman zaman çocukluğunun peşinde, o mutlu çocukluk hatıralarının kainatına öyle derinlemesine dalar ki, geleceğe doğru kuracağı hayallerini hep geçmişe bina eder. Bu, zorlamayla geçmişe hareket, elbette Saba'yı bir çocukluk zamanı şairi yapacaktır.

9. A.Ş. Hisar, «Z. O. Saba'nın Ölümü», *Türk Yurdu*, nr. 265, s. 623.

10. Saba, «Nasıl Anmazsın», *G.Z.*, s. 23.

Türk şiirinde çocukluk özlemi gibi tesiri geniş olan bir temayı en yoğun bir şekilde Saba işlemiştir. Bütünlük içinde işlediği çocukluk hatıraları, zamanının diğer şairleri tarafından da ilgi görmüş, parça parça da olsa ele alınmıştır. Zamanın akışını ve olumsuzluklarını gören Saba, bir çeşit huzuru ve çıkarsızlığı ancak çocukluk günlerinde bulur. Denilebilir ki Saba, bütün ömrünce çocukluğunun rüyasını görmüş ve çocukluk özlemi gibi çok önemli ve geniş kapsamlı bir konuyu ilk defa şiirimize getiren şair olmuştur.¹¹

Geçmiş zaman Saba için bir yeniden yaşama kaynağıdır. Günlük hayatın sıkıntıları ve başarısızlıkları şairi hep geçmiş zamana kaçmaya götürür. Geçmişte yaşananlar onun için ancak şiire konu olabilir. Çünkü mazi ancak tamamlanmış, gerçekleşmiş, vücut bulmuş bizim olmuş zamanların bütünüdür. Yaşadığımız bütün zamanlar çocukluğumuz, gençliğimiz, günümüz ömrümüzün zamanlarıdır. Geleceğin neler getireceğini bilemeyen, gelecekte daha iyi şeylerin gelmediğini gören Saba, kendisinin olmuş zamanlarını, ancak şiirlerine ve hikâyelerine konu yapar. Saba, kendi devrinin, yaşama tarzının, kendi mazisinin şairidir. Aslında bu mazide günde gerçekleşenler de vardır. Denilebilir ki Saba'nın eseri, mazisiyle giderek değişerek teşekkül eden hayattır.

Geçmiş zamanda Saba'nın özlediği, çocukluk günlerinin, Beşiktaş yalısındaki aile hayatının yanısıra, gençlik yılları ve okul yıllarıdır. Cahit Sıtkı, Yaşar Nabi ve diğer arkadaşlarıyla okuduğu Galatasaray Lisesi onun özlediği en önemli geçmiş mekânlardan biridir. Geçmiş, okul arkadaşlarını, geçmişte yaşanan günleri şair;

«Şimdi çıkıverecek karşıma, arkadaşım,
Mektebe gitmek için geçtiğimiz şu yoldan.
Babam tok sesiyle birden çağıracak: «Ziya»
Kalbimde eski sevinç, dallarda eski bahar.»¹²

mısralarıyla dile getirir.

Şair, severek yaptığı ilk evlilikte mutlu olduğu anları da daha sonra anar. Zamanın geçmesi o günleri de maziye katmıştır. «Bir zamanlar oturduğu sokak, saadet yuvası evler, evine geldiği mübarek akşamlar, başbaşa aynı yastıkta, yarı aydınlıkta akıp giden geceler» hayâl edilir :

«Kolkola gezdiğimiz yollar,
Kahkalarla yıkandığımız denizler.
Baharlar! Baharlar! Kırlara uzandığımız...
Gençliğimiz aşkımız.»¹³

11. Ayhan Doğan, «Z.O. Saba», *Türk Sanatı Der.*, nr. 54-55, Şubat-Mart 1957, s. 4.

12. Saba, «İmkânsız Tesadüf», *G.Z.*, s. 19.

İlk eşinin iyileşmeyen hastalığı, şairde gelecek günlerin daha iyi olmayacağı duygusunu doğurur. Bu sebeple kesin bildiği yaşadığı geçmiş zaman, mutlu çocukluk yılları onun tek sığınağı olur. Geçmiş zamana, çocukluk, gençlik günlerine ve çocuklukta yaşadığı aile mutluluğuna bu yönelme, yoğun bir şekilde ikinci evliliğine kadar sürer. 1942 yılından itibaren mazî ve geçmiş güzel günlere ilginin yanısıra yeni bir duygu yoğunluğuna, saadet duygusuna yönelir. Yavaş yavaş mavi gök kubbenin altında «bütün saadetlerin, mümkün» olduğuna inanmaya başlar. 1942-43 yıllarından sonra Saba'da ben'inden sıyrılıp bütün cemiyete, insanlara yönelme eğilimi de başlar. 1944'ten itibaren nesir yoluyla da «geçen zamanı» hatıra-hikâyeleriyle anlatmaya devam eder.

Geçmiş zamanda Saba'nın özlediği, sevdiği kişiler de vardır. Bunlardan birisi ve en önemlisi Cahit Sıtkı'dır. Şair «Düşümde» adlı son şiirinde rüyasında gördüğü, ölmüş arkadaşı, Cahit Sıtkı'dan söz eder. Bu şiir Cahit Sıtkı'ya duyduğu dostluk ve sevginin bir ifadesidir. Ayrıca bir rüyayı anlatan bu şiir, artık son günlerini yaşadığını sezen şairin, ölüm karşısında güvendiği ve dayandığı kişinin Cahit Sıtkı olduğunu da göstermesi yönünden dikkate değerdir.

Ayrıca sınıf arkadaşlarını her fırsatta özleyen Saba, şiirlerinde onlardan da sık sık bahseder. En çok özlediği kimseler ise önce annesi, sonra babasıdır. Bütün bu özlemlerini ve geçmiş zaman kâinatını, bu kâinata ait hatıralarını bir bütün halinde, «Geçen Zaman» adlı şiirinde buluruz. Odukları uzun olan bu şiirde sırasıyla; «unutulmak istenmeyen eski geceler, sevilenlerle dolu odalar, hatıralar, temiz yürekli, uysal çocukluk ve ümit dolu gençlik, ilk şiir, ilk arkadaş, ilk sevgi, doğduğu ev, bu evin kapısının sesleri çocukluktan kulakta kalmış ninni, bestesi, geçmişe uzanan günler, güneşin getirdiği bayram şabahları, çocuk dizlerindeki yaralar», «mek-tebim, sınıflarım, oturduğum sıralar» dan söz edilir. Ve bu şiir:

«Yalnız hatırlamak, hatırlamak istiyorum.
Nerde kaldı sevgilim, seni ilk öptüğüm gün,
Rengine doyamadığım semâ,
Ahengine kanmadığım ırmak,
Bırakıp her şeyi nereye gidiyorum?
Neler geçmişti aklımdan, nedendi ağladığın
neydi güldüğün?
Ah nasıldı yaşamak?..»

mısralarıyla sona erer.¹⁴

Bırakıp her şeyi gitmek insanoğlunun katlanmak zorunda kaldığı trajedisidir. Geriye dönüş yoktur. Zamanla olunur, zamanla ölünür.

13. Saba, «Hatıra», Varlık, nr. 221, 15 Eylül 1942. s. 104.

14. Saba, «Geçen Zaman», G.Z., s. 5.